

Από το 1911 ήταν γνωστή η επιδίωξη του τσάρου της Ρωσίας να καταλάβει την Κωνσταντινούπολη, δημιουργώντας εκεί «βυζαντινό προτεκτοράτο» που εν καιρώ θα προσαρτούσε στη Ρωσία ως «διάδοχο του Βυζαντίου». Ο Ελευθέριος Βενιζέλος δεν μπορούσε να την παραγνωρίσει. Το πρόβλημά του ήταν ότι έπρεπε να πείσει και τους Έλληνες που επένδυαν στη Μεγάλη Ιδέα. Και Μεγάλη Ιδέα χωρίς ελληνική την Κωνσταντινούπολη, δεν μπορούσε να νοηθεί.

Από την άλλη πλευρά, αρχές του 1913, η Βουλγαρία κατείχε Ανατολική Μακεδονία και Θράκη και απειλούσε την Αδριανούπολη, ενώ Έλληνες και Σέρβοι προετοιμάζαν το δικό τους μέτωπο εναντίον της. Τότε, ο Ελευθέριος Βενιζέλος διατύπωσε το δόγμα της «στρογγυλής Ελλάδας».

Στις 2 Μαρτίου 1913, δήλωσε στη Βουλή ότι, για να γίνει η Ελλάδα βιώσιμο κράτος, πρέπει να «στρογγυλοποιηθεί» κι όχι να αποκτήσει λωρίδες χωρίς βάθος στη βόρεια ακτή του Αιγαίου. «Στόχος πρέπει να γίνει η απελευθέρωση της Ιωνίας που είναι ελληνική. Και τα εκεί δικαιώματα του Ελληνισμού είναι απαραγράπτα». Με άλλα λόγια, ο Βενιζέλος πρότεινε μια Ελλάδα με ελληνική τη Σμύρνη και την ενδοχώρα της και με το Αιγαίο λιμνη ελληνική. Η πρότασή του καθησύχασε Βούλγαρους και τσάρο αλλά ξεσήκωσε εναντίον του την άγρια επίθεση του Γεώργιου Θεοτόκη, του Δημήτριου Ράλλη και άλλων ότι ξεπουλά Μακεδονία και Θράκη. Τρεις μέρες αργότερα, δολοφονήθηκε ο βασιλιάς Γεώργιος Α΄ κι ο καβγάς για τη «στρογγυλή Ελλάδα» ξεχάστηκε.

Τον Ιούνιο του 1913, ο Β΄ Βαλκανικός πόλεμος αποκάλυψε ότι ο Βενιζέλος δεν ξεπουλούσε τη Μακεδονία. Ο ελληνικός στρατός την απελευθέρωσε όπως και τη Δυτική Θράκη που όμως κατακυρώθηκε στη Βουλγαρία.

Στα 1915 κι ενώ μαινόταν ο Α΄ Παγκόσμιος πόλεμος, με τον τσάρο να έχει καπαρώσει στα χαρτιά Κωνσταντινούπολη, Βόσπορο και Δαρδανέλια, η Αντάντ προσπαθούσε να δελεάσει την ακόμα ουδέτερη Βουλγαρία, ζητώντας από τη Σερβία και την Ελλάδα να παραχωρήσουν εδάφη. Το ελληνικό μερίδιο περιλάμβανε παραχώρηση έκτασης 2.000 τετραγωνικών χμ. με την Καβάλα μέσα σ' αυτή. Γνωρίζοντας τα βουλγαρικά όνειρα για τη Μεγάλη Βουλγαρία, ο Βενιζέλος ήταν βέβαιος ότι οι Βούλγαροι δεν θα αποδέχονταν αυτή την προσφορά. Δέχτηκε ζητώντας αντάλλαγμα την Ιωνία, μαζί με τη Σμύρνη. Ούτε ο τσάρος ούτε άλλος κανένας είχαν αντίρρηση.

Ο ιστορικός και μετέπειτα πρωθυπουργός, διάδοχος του Κωνσταντίνου Καραμανλή το 1963, Παναγιώτης Κανελλόπουλος, έγραψε σχετικά:

«Ο Βενιζέλος ε γνώριζε πολύ καλά ότι οι Βούλγαροι δεν θα έμεναν ικανοποιημένοι με τέτοιες παραχωρήσεις. Αυτοί ήθελαν την Μεγάλη Βουλγαρία του Αγίου Στεφάνου. Η αποδοχή της συμμαχικής προτάσεως, λοιπόν, ήταν ένας ευφυής διπλωματικός χειρισμός, μία επίδειξις καλών προθέσεων προς τους συμμάχους, χωρίς τον κίνδυνο πραγματοποίησώς της».

Τα γεγονότα τον δικαίωσαν. Η Βουλγαρία πήγε με τις κεντρικές αυτοκρατορίες, ενώ η Ιωνία παρέμενε συμμαχική προσφορά προς την Ελλάδα. Με τον Βενιζέλο να βομβαρδίζεται από εκθέσεις του γενικού επιτελείου ότι η Αντάντ θα έχανε τον πόλεμο καθώς, την εποχή εκείνη, οι δυνάμεις της γνώριζαν τη μια ήττα μετά την άλλη. Ο Βενιζέλος όμως ήταν ακλόνητος: «Η Αγγλία συνεχίζει τον πόλεμο μέχρις ότου ο εχθρός της, και νικητής ακόμη, θα της ζητήσει έλεος», πίστευε. Δικαιώθηκε και σ' αυτό και του το αναγνώρισε ο αντιβενιζελικός τότε, μετέπειτα αντιναύαρχος Αλέξανδρος Σακελλαρίου, αντιπρόεδρος στην κυβέρνηση της Μέσης Ανατολής και υπουργός στις κυβερνήσεις του 1947 και του 1951.

Με όλα αυτά, στις αρχές του 1919, ο Ελευθέριος Βενιζέλος βρισκόταν στην πλευρά των νικητών στο Παρίσι και ασχολιόταν προσωπικά με την πορεία των διαπραγματεύσεων, τόσο στις Βερσαλλίες, όσο και στο Νεϊγί, παρισινό προάστιο στον Σηκουάνα, τόπο διεξαγωγής των συνομιλιών με τη νικημένη Βουλγαρία.

Η «συνθήκη του Νεϊγί» υπογράφηκε τον Νοέμβριο του 1919 και με αυτήν η Βουλγαρία παραιτήθηκε από την Ανατολική Μακεδονία και τη Δυτική Θράκη, που, προσωρινά, μπήκαν κάτω από τον έλεγχο των μεγάλων δυνάμεων. Άνοιξε ο δρόμος για την ενσωμάτωσή τους στην Ελλάδα.

Η κατάληξη αυτή ήταν ορατή από τις αρχές του 1919, όταν οριστικοποιήθηκε ότι η Καβάλα θα έμενε ελληνική και διαφαινόταν ότι και η Δυτική Θράκη θα δινόταν στην Ελλάδα. Το ενδιαφέρον πια είχε στραφεί στο τι θα γίνει με την Ιωνία. Ο διαμελισμός της Οθωμανικής αυτοκρατορίας έμοιαζε δεδομένος με τους συμμάχους να έχουν απαλλαγεί από τις υποσχέσεις στον τσάρο που πια δεν υπήρχε. Έτσι, το «βυζαντινό προτεκτοράτο» της Ρωσίας είχε διαγραφεί από τον λογαριασμό. Για την περιοχή Ελλησπόντου, Προποντιδας και Βοσπόρου συζητιόταν καθεστώς ελεύθερης πολιτείας που θα τελούσε κάτω από συμμαχική διοίκηση. Ολόκληρη η Μέση Ανατολή είχε γίνει αντικείμενο έριδας ανάμεσα σε

Γάλλους και Βρετανούς. Με δικά της τα Δωδεκάνησα, η Ιταλία ζητούσε μεγάλες εκτάσεις στην απέναντι μικρασιατική ακτή, όπου ήδη εισέδυσαν ιταλικά στρατιωτικά τμήματα δημιουργώντας θύλακες. Ο διακαής πόθος των Ελλήνων ήταν να προλάβουν να πάρουν την Ιωνία.

Σε επιστολή του προς τον αντιπρόεδρο της κυβέρνησής του, Εμμανουήλ Ρέπουλη, ο Βενιζέλος (6/19 Μαρτίου 1919) έγραφε ότι εκείνη τη στιγμή είχε την υποστήριξη Βρετανίας και Γαλλίας και έλπιζε να πείσει τον πρόεδρο των ΗΠΑ, Γούντρο Ουίλσον. Αυτόν φρόντισαν και τον έπεισαν οι Τούρκοι.

Στα εδάφη που ακόμα έλεγχαν, εξόντωναν συστηματικά Έλληνες, Άραβες, Αρμένιους και λαούς με ολιγάριθμο πληθυσμό. Τον ίδιο καιρό, η οικουμένη συγκλονιζόταν από τις αποκαλύψεις για τη γενοκτονία ενάμισι εκατομμυρίου Αρμενίων (του 1915). Και διοικητής στην περιοχή της Σμύρνης ήταν ο Τούρκος αντιστράτηγος, Νουρεντίν, που (το 1916) είχε κακομεταχειριστεί 11.000 Βρετανούς αιχμαλώτους στην περιοχή της Μεσοποταμίας. Οι Βρετανοί αφορμή γύρευαν. Τους την έδωσε ένας Τούρκος που αποκάλυψε σημείωμα του Νουρεντίν με σχέδιο για διωγμούς εναντίον των Ελλήνων. Ο Νουρεντίν εκδιώχτηκε από τη Σμύρνη, ενώ οι Βρετανοί έκαναν μεγάλο θόρυβο εναντίον των «αμετανόητων σφαγέων». Ο πρόεδρος των ΗΠΑ, Ουίλσον, πείστηκε ότι είχε να κάνει με έθνος αγρίων. Κι απέναντί του βρέθηκε ο Βενιζέλος.

Ήταν η εποχή που ο Ουίλσον προωθούσε με φανατισμό την ιδέα της δημιουργίας της ΚΤΕ, (Κοινωνίας των Εθνών). Είχε οράματα για την ανθρωπότητα και την παγκόσμια ειρήνη και συνεχώς γι' αυτά μιλούσε. Ο Βενιζέλος το εκμεταλλεύτηκε. Ζήτησε να τον δει. Ο Ουίλσον τον δέχτηκε. Ο Βενιζέλος του έδωσε το υπόμνημα με τις ελληνικές θέσεις αλλά του είπε ότι κυρίως ενδιαφερόταν για το μέλλον της ανθρωπότητας και πολύ θα ήθελε να κατατοπιστεί για τις επ' αυτού προεδρικές απόψεις. Ο Ουίλσον ενθουσιάστηκε που βρήκε πρόθυμο ακροατή κι άρχισε μια πολύωρη ανάλυση των σκέψεών του. Έτσι, οι ελληνικές θέσεις είχαν βρει θερμό υποστηρικτή χωρίς καν να διαβαστούν.

Το εγκατεστημένο στο Παρίσι «κουαρτέτο» που αποφάσιζε, περιλάμβανε τους Λόιτ Τζορτζ, Κλεμανσό, Ουίλσον και Ορλάντο (για λογαριασμό της Ιταλίας). Ο Βενιζέλος είχε εξασφαλίσει τις τρεις από τις τέσσερις ψήφους. Τη συγκεκριμένη στιγμή, ο Ορλάντο απαίτησε να δοθεί στην Ιταλία το Φιούμε που διεκδικούσε και το «Ενωμένο Βασίλειο των Σέρβων, Κροατών και Σλοβένων», με τους Κροάτες να είναι αυτοί που το είχαν πάρει από τους Αυστριακούς. Ο Ουίλσον απεύθυνε αυστηρό διάγγελμα στους Ιταλούς. Αυτοί θύμωσαν και (τέλη Απριλίου 1919) αποχώρησαν από τις συνομιλίες στις Βερσαλλίες, απειλώντας ότι θα πάρουν τη Μικρά Ασία. Για να αποδείξουν ότι το εννοούσαν, έκαναν απόβαση στην ακτή

απέναντι από τη Ρόδο και στην περιοχή της Αττάλειας.

Λόιδ Τζορτζ, Κλεμανσό και Ουίλσον συμφώνησαν να επιτρέψουν στους Έλληνες απόβαση στη Σμύρνη, για να προλάβουν ιταλικά τετελεσμένα. Το σκεπτικό της απόφασης μιλούσε για προστασία των χριστιανών από τις τουρκικές ωμότητες. Οι Ιταλοί επέστρεψαν στο τραπέζι των διαπραγματεύσεων αλλά πια ήταν αναγκασμένοι να συμφωνήσουν. Στις 2 (15 με το νέο ημερολόγιο) Μαΐου 1919, η 1^η ελληνική μεραρχία αποβιβάστηκε στη Σμύρνη.

Η αποβίβαση ξεκίνησε στις 7.30, ενώ γονατιστοί οι Σμυρνιοί τραγουδούσαν το εθνικό ύμνο κι ο μητροπολίτης Χρυσόστομος ευλογούσε τους πρώτους φαντάρους κι εύζωνες που πατούσαν την ιωνική γη. Λαός και στρατός έγιναν ένα. Ξεχείλιζε κι από τις δυο πλευρές η συγκίνηση. Με δυσκολία οι αξιωματικοί προσπαθούσαν να επιβάλουν κάποια τάξη.

Η πρώτη φάλαγγα ξεκίνησε για τα ενδότερα. Οι άνδρες προχώρησαν, ενώ δεξιά κι αριστερά τους ο κόσμος έτρεχε παραληρώντας από συγκίνηση και ενθουσιασμό. Σε μια στροφή, με το που φάνηκε κρατώντας υψωμένη τη σημαία ο σημαιοφόρος με τους παραστάτες εύζωνες, μια ομοβροντία ακούστηκε. Ο σημαιοφόρος κι ένας εύζωνας χτυπήθηκαν. Ταυτόχρονα, άρχισαν να πέφτουν πυροβολισμοί από παράθυρα ξενοδοχείων και σπιτιών. Οι Έλληνες είχαν πέσει σε ενέδρα. Ανασυντάχθηκαν γρήγορα και ξεκίνησαν συστηματική εκκαθάριση των οπλισμένων Τούρκων, ενώ την ίδια ώρα ο κυβερνήτης ιταλικού θωρηκτού στο λιμάνι ζητούσε να γίνει απόβαση ιταλικών αγημάτων «για την αποκατάσταση της τάξης». Του την απαγόρευσε ο Βρετανός ναύαρχος. Η τάξη αποκαταστάθηκε με νεκρούς και τραυματίες πολλούς Έλληνες και Τούρκους ενώ στη διάρκεια της αναταραχής, σημειώθηκαν λεηλασίες και βανδαλισμοί.

Εκφράστηκε η άποψη ότι η ενέδρα στήθηκε έπειτα από ιταλοτουρκική συνεννόηση. Οι Ιταλοί στόχο είχαν να εκβιάσουν δική τους συμμετοχή στην κατάληψη και διοίκηση της Σμύρνης. Οι Τούρκοι να πείσουν τους δικούς τους ότι οι Έλληνες σκοπό έχουν να τους αφανίσουν. Ο ιταλικός στόχος απέτυχε. Των Τούρκων αντιμετώπιστηκε με συστηματική προσπάθεια.

Ο Βενιζέλος δεν μπορούσε να πάει στη Σμύρνη καθώς έτσι είχε συμφωνηθεί με τους τρεις μεγάλους. Πήγε ο αντιπρόεδρος, Εμμ. Ρέπουλης. Ήρθε σε επαφή με τους Τούρκους προεστούς και τους διαβεβαίωσε ότι ελληνική πολιτική βούληση ήταν η ειρηνική συνύπαρξη, όπως ήδη από το 1912 συνέβαινε στη Θεσσαλονίκη. Ταυτόχρονα, δήλωσε ότι το ελληνικό δημόσιο θα αποζημίωνε όσους έπαθαν ζημιές. Παράλληλα, κινήθηκε η διαδικασία για τον

εντοπισμό εκείνων που είχαν μετάσχει στις λεηλασίες. Βρέθηκαν δυο εύζωνες αλλά και άλλοι Έλληνες και Τούρκοι. Οι δυο εύζωνες καταδικάστηκαν σε θάνατο. Οι υπόλοιποι σε βαριές ποινές. Η εκτέλεση των δύο έγινε στη Σμύρνη. Οι εκεί Τούρκοι είχαν χειροπιαστές αποδείξεις ότι δεν κινδύνευαν.

Στα τέλη 1919 με αρχές 1920, το ενδιαφέρον του Βενιζέλου επικεντρώθηκε στην απελευθέρωση εδαφών που κατείχαν η Τουρκία και η Βουλγαρία. Όμως, τον πρώτο λόγο είχαν, όπως πάντα, οι μεγάλες δυνάμεις. Ένα ατελείωτο παζάρι ακολούθησε την υπογραφή της συνθήκης του Νεϊγί. Η τύχη της Μακεδονίας και της Θράκης παιζόταν περίπου ένα χρόνο, ώσπου (10 Αυγούστου 1920) με ειδικά παραρτήματα στη συνθήκη των Σεβρών παραχωρήθηκαν στην Ελλάδα. Κι αυτό, επειδή η Τουρκία υποχρεωνόταν να παραχωρήσει στην Ελλάδα την Ανατολική Θράκη ως τα περίχωρα της Κωνσταντινούπολης, οπότε η Ελλάδα έπαιρνε την Ανατολική Θράκη κι έφτανε ως την Τσατάλτζα, ενώ η ευρωπαϊκή Τουρκία περιοριζόταν στην Κωνσταντινούπολη και τα προάστιά της. Στην Ελλάδα κατακυρωνόταν και η Σμύρνη στη Μ. Ασία. Ο Βενιζέλος γύρισε στην Αθήνα αναγγέλλοντας: «Σας φέρνω την Ελλάδα των δύο ηπείρων και των πέντε θαλασσών». Οι αντιβενιζελικοί απάντησαν: «Την προτιμούμε μικρή αλλά έντιμη». Αναφορικά με την Ελλάδα, η συνθήκη των Σεβρών δεν εφαρμόστηκε ποτέ.

Στις 12 Οκτωβρίου, ο βασιλιάς Αλέξανδρος πέθανε από δάγκωμα πιθήκου. Οι εκλογές της 14ης Νοεμβρίου πήραν πολιτειακό χαρακτήρα. Οι Φιλελεύθεροι έπαθαν εκλογική πανωλεθρία κι ο Βενιζέλος έφυγε στο εξωτερικό. Ένα δημοψήφισμα επανέφερε τον Κωνσταντίνο στον θρόνο. Γαλλία, Ιταλία και Αγγλία όμως είχαν εξομαλύνει τις διαφορές τους και είχαν ξαναπάρει τον χάρακα και τον διαβήτη χωρίζοντας την οικουμένη σε σφαίρες επιρροής και τη Μέση Ανατολή σε ακριβοδικαίες φέτες ανάλογα με το πετρέλαιο που κάθε κομμάτι έκρυβε στα σπλάχνα του.

Από το εξωτερικό, όπου βρέθηκε μετά την ήττα του στις εκλογές του 1920, ο Ελευθέριος Βενιζέλος παρακολουθούσε ανήμπορος τη μοιραία πορεία της Ελλάδας προς την καταστροφή. Γαλλία, Ιταλία και Βρετανία είχαν ενθουσιαστεί με την προοπτική εξευρωπαϊσμού του ό,τι είχε απομείνει από την Οθωμανική αυτοκρατορία. Και συμφωνούσαν ότι η μεταπολίτευση στην Ελλάδα ερχόταν σε αντίθεση με τις αρχές της

συμμαχίας. Δεν αναγνώρισαν το νέο καθεστώς (Κωνσταντίνου - Λαϊκού κόμματος) κι άρχισαν να ενισχύουν την Τούρκους, ενώ ανέτειλε το άστρο του Γαζί Μουσταφά Κεμάλ. Κι ο Κεμάλ μοχθούσε να δώσει ένα ευπρεπισμένο ευρωπαϊκό πρόσωπο στη χώρα του.

Η παρτίδα στη σκακιέρα των συμφερόντων άρχισε να παίρνει δραματική για τους Έλληνες μορφή. Η αλαζονεία του δίδυμου των βασιλιά Κωνσταντίνου - Δημητρίου Γούναρη δεν είδε την έξοδο κινδύνου που μισάνοιξε με την αγγλογαλλική πρόταση της 19ης Μαρτίου 1922.

Ο Κωνσταντίνος είχε αλλάξει τους αρχηγούς του στρατού και προχωρούσε σε εκστρατεία προς την Άγκυρα. Ο στρατός πέρασε τον ποταμό Σαγγάριο φτάνοντας, τον Αύγουστο, στο απώτατο σημείο. Τον ίδιο μήνα, ξαναγύρισε στο Εσκή Σεχίρ. Και, από τον Οκτώβριο, οι Αγγλογάλλοι ενίσχυναν τον Κεμάλ φανερά, πιστεύοντας ότι ήταν το μέλλον της νέας Τουρκίας. Στα τέλη του 1921, ο ελληνικός στρατός έμοιαζε εξουθενωμένος από την έλλειψη εφοδίων. Έχοντας εξασφαλίσει τα πάντα, οι Αγγλογάλλοι σκέφτηκαν να περισώσουν ολίγα και για τους Έλληνες. Στις 8 Μαρτίου 1922, άρχισε στο Παρίσι διάσκεψη των υπουργών Εξωτερικών Γαλλίας, Αγγλίας και Ιταλίας. Στις 19 του μήνα, παρουσίασαν το ειρηνευτικό τους σχέδιο:

Προέβλεπε ειρηνική εκκένωση της Μικράς Ασίας από τους Έλληνες, ενώ η Ελλάδα θα έπαιρνε την Ανατολική Θράκη ως και την χερσόνησο της Καλλίπολης, καθώς και τα νησιά Ίμβρος και Τένεδος. Η Σμύρνη θα γινόταν αυτόνομη περιοχή. Οι αντιμαχόμενοι στην Τουρκία, οπαδοί του σουλτάνου και κεμαλικοί, δέχτηκαν αυτή τη λύση. Σκεπτικισμός υπήρξε μόνο για την αυτονομία της Σμύρνης, καθώς το παρελθόν δεν εγγυούταν τίποτα καλό γι' αυτούς. Όμως, την αγγλογαλλική πρόταση απέρριψαν ο Κωνσταντίνος και η κυβέρνηση Γούναρη. Πίστευαν πως, αν συνέχιζαν τον πόλεμο, θα έπαιρναν και την Κωνσταντινούπολη.

Η τουρκική αντεπίθεση εκδηλώθηκε τον Αύγουστο κι έφερε την καταστροφή του ελληνικού στρατού. Στις 27 Αυγούστου 1922, άτακτοι Τούρκοι μπήκαν στη Σμύρνη κι άρχισαν να σφάζουν τους Έλληνες κατοίκους της, ανάμεσα τους και τον μητροπολίτη Χρυσόστομο. Στις 31, έβαλαν φωτιά κι έκαψαν την αρμενική και τις περισσότερες ελληνικές συνοικίες: 300.000 οι νεκροί. Εκατοντάδες χιλιάδες θύματα ανάμεσα και στους Έλληνες του Πόντου που ξεκληρίστηκαν. Η μικρασιατική καταστροφή έφερε και την εκκένωση της Ανατολικής Θράκης, ενώ η Ίμβρος και η Τένεδος έμειναν στην Τουρκία.

ΣΤΟ ΕΠΟΜΕΝΟ: Η Ελληνική Δημοκρατία

(protagon.gr, 17.3.2016)